

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ

УДК 37.035(477)«192/193»

DOI: 10.12958/2227-2844-2019-1(324)-2-5-16

Богомолова Марина Юріївна,

кандидат педагогічних наук, провідний фахівець відділу по роботі з обдарованою молоддю, здобувач кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту імені проф. Є. Петухова, Херсонського державного університету, м. Херсон, Україна.

bogomolova-77777@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-9960-9443>

ОХОРОНА ДИТИНСТВА В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У 20-30 РР. ХХ СТ. В УКРАЇНІ

У контексті реформування сучасного освітньо-виховного простору, втілення концепції «Нової української школи» (2016) назріла необхідність побудови такої стратегії виховання, яка б сприяла повноцінному зростанню кожної дитини в самому широкому розумінні цього слова. Стан і виклики сучасного соціуму спрямовують на пошук форм і методів роботи, які б зробили дитину щасливою, успішною, радісною, соціально захищеною. Кожна підростаюча особистість повинна мати можливість самостійно діяти у світі, самовизначатися у ньому, розкривати власні творчі таланти та здібності.

На важливості таких вимог в умовах сьогодення акцентується увага в державних законах України: «Про освіту» (2017 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді (2015 р.), концепції «Нова українська школа» (2016 р.), Конвенції ООН про права дитини, ратифікованій Україною у 1989 р. та багатьох інших нормативно-правових актах.

На сьогодні у законодавчій, науково-довідковій літературі охорона дитинства трактується, як «система державних та громадських заходів, спрямованих на забезпечення повноцінного життя, всебічного виховання і розвитку дитини та захисту її прав» (Закон України «Про охорону дитинства», с. 1).

За «Новим тлумачним словником Української мови» «охороняти – оберігати від небезпеки, забезпечувати, гарантувати, ... оберігати, ... захищати» (Новий тлумачний словник української мови, 2007 с. 507).

Такі твердження повною мірою розкривають сутнісні характеристики поняття «охорона дитини» і спрямовують на відповідну роботу. В «Українському педагогічному словнику» за редакцією С. Гончаренка охорона дитинства розглядається у єдності з поняттям «охорона материнства» і визначається, що «охорона материнства і

дитинства в Україні – система державних, громадських і профілактично-лікувальних заходів, спрямованих на охорону і зміцнення здоров'я матері та дитини, що дають змогу жінкам поєднувати працю з материнством і вихованням здорових, фізично і розумово розвинених дітей. Охорона материнства і дитинства гарантується законом і забезпечується державою. З проблем охорони материнства і дитинства в Україні функціонують три науково-дослідні інститути (у Києві, Харкові, Львові)» (Український педагогічний словник, 1997, с. 224).

Створення сучасних умов для повноцінного дитячого життя, доцільності навчання і виховання кожної особистості стало нагальною потребою часу. Адже, розбудова України, докорінне реформування усіх галузей життя українського суспільства, соціально-економічні й політичні процеси на Сході України в умовах відстоювання цілісності, стабільності і миру ще більше активізували питання охорони дитинства. Сучасна ситуація з виборюванням, утвердженням нашою країною цілісності і незалежності призвела до зростання кількості знедолених громадян, у тому числі й дітей, зростання дитячої безпритульності. Адже, на жаль, багато родин із Криму та Сходу змушені покинути місце постійного проживання, навчання, роботи.

У цих умовах виникає гостра потреба у результативній науково обґрунтованій системі соціального виховання, що могла б захистити дітей від руйнівних наслідків сьогоденного стану речей, яку переживає країна, а відтак – створити ефективну систему охорони дитинства. Ми є свідками того, що перед нами стоять соціально-педагогічні проблеми і труднощі, які успішно долалися в різні, важкі для країни роки минулого, зокрема в повоєнні (дитяча безпритульність, злочинність, безробіття, низький рівень медичного забезпечення, неналежні умови проживання, голод та ін.).

З огляду на це, на часі звернення до історичного досвіду соціально-педагогічної роботи з охорони дитинства в Україні на різних історичних етапах її розвитку, зокрема у 20-х – 30-х рр. ХХ ст.

Аналіз праць вітчизняних вчених Л. Ваховського, В. Виноградової-Бондаренко, І. Зверєвої, А. Капської, Л. Коваль, Г. Лактіонової, В. Оржеховської, О. Любар, Г. Ряппо, М. Скрипника, Л. Штефан із цих питань свідчить, що саме в 20-30-х рр. ХХ ст. в Україні існувала цілісна система соціального виховання, у якій чільне місце посідали питання охорони дитинства, хоча на сьогодні окремі історико-педагогічні дослідження, які б усебічно розглядали цю проблему в контексті історичної ретроспективи відсутні.

Розуміння об'єктивної потреби пошуку ефективних форм такої роботи в умовах сьогодення і недостатня розробленість даної проблеми в історико-педагогічному контексті обумовили вибір мети, завдань і теми наукового пошуку і відповідної публікації «Охорона дитини в системі соціального виховання в 20-30-х рр. ХХ ст. в Україні».

Мета і завдання публікації полягають у розкритті змісту, форм і методів виховної роботи з дітьми з їхнього дієвого соціального захисту, створення належних соціально-педагогічних умов навчання, виховання, розвитку й формування особистості досліджуваного періоду задля втілення ефективної виховної системи для вирішення нагальних проблем охорони підростаючого покоління в умовах сьогодення.

У своєму дослідженні ми виходимо з того, що в 20-х рр. ХХ ст. в Україні ідея соціального виховання була системоутворюючою і визначала характер, принципи організації, зміст, форми і методи навчання і виховання дітей, в якій чільне місце відводилося системі соціального захисту дітей, охороні дитинства. Також акцентуємо увагу науковців, майбутніх дослідників з історії питання на утвердженні, що з середини 30-х рр. ХХ ст. відбуваються кардинальні зміни в усій освітньо-виховній системі країни, які фактично призвели до знищення системи соціального виховання і руйнації багатьох форм роботи з охорони дитинства, надання їм політичного змісту і спрямування.

Отже, аналіз нормативно-правових основ вітчизняної системи соціального виховання досліджуваного періоду засвідчив, що їх розробку уряд країни почав із прийняття у 1920 році «Декларації про соціальне виховання дітей», яка і стала основним документом розвитку всієї освітньої галузі. Слід зазначити, що її ретельний аналіз здійснено в праці А. Бондаря «Розвиток суспільного виховання в Українській РСР» у 1968 році. Із позиції тогочасного дослідження «Декларація про соціальне виховання дітей А. Бондарем визнається прогресивним документом (Бондар А.Д., 1968). Узагалі, більшість учених, дослідників виокремленого періоду – 20-30-х рр. ХХ ст. звертаються до цього важливого документу в контексті різних аспектів становлення, розвитку і реформування освітньої системи в країні (Л. Березівська, В. Борисов, Л. Ваховський, О. Любар, О. Сухомлинська, С. Сірополко, Г. Ясницький та ін.) і підкреслюють, що за цією «Декларацією» в Україні утверджувалася на вищому законодавчому рівні особлива концепція соціального виховання, яка охоплювала дітей від народження до 15 років, а провідна мета її полягала в охороні дитинства. Термін «охорона дитинства» за цією Декларацією включали такі поняття, як освіта, виховання, годування, одягання (Декларація Наркомосвіти УСРР про соціальне виховання дітей).

Таке тлумачення є свідченням виокремлення низки заходів у загальному процесі освітньої і соціальної політики України. На відміну від сьогоднішніх завдань, у 20-30 роках ХХ століття, термінологічне визначення, його законодавче забезпечення підпорядковувало в цілому весь освітньо-виховний процес, який визначався систематизовано для системи соціального виховання Наркомосом освіти нормативно-правовою документацією у збірці «Керівництво з соціального виховання» (1924). Необхідно підкреслити, що ці матеріали були адресовані як управлінським (керівним) структурам, так і педагогам-

практикам. За нормативними розпорядчими документами система соціального виховання включала наступні підсистеми: 1) дитячий рух; 2) охорону дитинства; 3) організацію дитячих установ як для нормальних, так і для педагогічно занедбаних дітей.

Чільне місце в такому організаційному процесі посідали як конкретні заходи із охорони дитинства, так і відкриття установ, на яких покладалася надзвичайно важлива і відповідальна робота – охорона дітей, їхній соціальний захист.

Систематизація цих закладів і організацій дала можливість побачити їх завдання, функції, форми й методи роботи. Так, організаційні функції виконували: дитячі інспекції, Ради охорони дитинства, осередки друзів дітей, прийомні пункти, колектори-розподільники, комісії у справах неповнолітніх. За їхнім рішенням діти направлялися у відкриті дитячі будинки, артілі безпритульних підлітків, установи для правопорушників, дитячі хати, дитячі прихистки. Велика увага приділялася питанням обліку та розподілу дітей до відповідних установ, наданню юридичної допомоги. Проводилися обов'язкові медичні обстеження та заходи з підвищення гігієни.

Для вирішення питань охорони дітей Наркомосом України, зокрема Центрсоцвихом (пізніше Головоцвихом) було розроблено всю законодавчу базу, окремо прийнято положення для вирішення питань з цього конкретного напрямку роботи. Постійно видавалися обіжники, розпорядження, листи та інструкції. Проблеми, що виникали, обговорювалися на з'їздах, конференціях, нарадах тощо. Постійно заслуховувалися звіти місцевих органів про хід і результати їх виконання.

Кожна із управлінських структур мала свої повноваження як на рівні центральних, так і місцевих органів. До прийняття конкретних рішень, проведення відповідних заходів долучалися інші міністерства і відомства, зокрема Комісаріат у справі охорони здоров'я, Народний комісаріат внутрішніх справ та інші (Постановление Центрального Совета защиты детей при Совнаркомме об организации «Недели защиты детей» 5 сентября 1920 г., с. 9).

Вітчизняна система соціального виховання в 20-х – 30-х рр. ХХ ст. орієнтувалася на загальну організацію життя дитячого населення, на створення і організацію роботи освітньо-виховних установ, які б забезпечили навчання, виховання і соціальний захист усіх без винятку дітей. Усе це і спрямовувало її діяльність на роботу з охорони дитинства. За статистичними даними Наркомосу УСРР у «... 1921 р. 9 млн. дітей віком від 4 до 16 років мали бути охоплені установами соцвиху, хоча за тими ж даними у 1924 р. в установах соцвиху перебувало 1,65 млн. дітей». Особливо критичним було становище соціально незахищених дітей (діти-сироти і напівсироти), яких в таких установах було менше половини (20% – напівсиріт та 40% – сиріт) (Сірополко С., 2001, с. 661-662].

Аналіз архівних матеріалів, досліджень учених із окремих питань функціонування системи соціального виховання і відповідного соціального захисту дітей засвідчив, що сама робота з охорони дитинства була досить різноплановою: створення кодексу дитячого права; вирішення проблем дитячої безпритульності через постійні заходи щодо обліку, виявлення та розшуку таких дітей. Зокрема, при органах управління освітою були створені Дитячі Адресові Столи, які «... повинні мали бути дійсними апаратами реєстрації дітей (вихованців дитячих інтернатних установ; батрачків; дітей, що їх передають на трудове виховання селянам; безпритульних) і систематизації та підсумування всіх даних обліку дітей» (Про зміни до кошторису ОКрІНО витрат на Дитячі Адресові Столи, 1926).

Особлива увага приділялась голодуючим дітям та безпритульним, ситуація з якими була досить складною. Виховання і повернення таких дітей до повноцінного життя в 20-х рр. ХХ ст. визначили основні тенденції і закономірності соціального виховання». Цим питанням приділялася постійна увага, зокрема через систему організаційних заходів: створення дитячих установ, у яких вони могли б навчатися і виховуватися (дитячі будинки, дитячі містечка, трудові колонії); створення належної матеріально-господарської та виробничої бази для ефективного забезпечення перебування вихованців; створення в цих установах відповідного педагогічного середовища; підготовка педагогічних кадрів, які б могли працювати з такими дітьми. Головною установою по роботі з безпритульними дітьми визнавалися дитячі інтернатні установи. Наприкінці 20-х рр. ХХ ст. в Україні виокремилися три типи таких установ: дитячі будинки, дитячі містечка, дитячі колонії, у окремих із них знаходилися неповнолітні правопорушники.

Слід зазначити, що в цей період проводилася значна робота зі створення інтернатних дитячих установ для дефективних і хворих дітей. Саме в цих закладах проводилася кваліфікована лікувально-оздоровча робота паралельно із соціальним вихованням (Про установи соціального виховання для дефективних дітей і підлітків, 1929).

У вирішенні проблем безпритульності як однієї зі складових охорони дитинства, разом із органами освіти активну участь брали установи й комісії народних комісаріатів соціального забезпечення, здоров'я, внутрішніх справ, праці, шляхів, Українського Червоного Хреста, Товариства «Друзів дітей». Усі вони вирішували питання охорони дитинства: покращення соціально-педагогічної роботи, розвитку матеріально-виробничої бази, забезпечення цих установ висококваліфікованими кадрами, належну медичну допомогу, дотримання правової підтримки дітям тощо. Як свідчать статистичні дані, основний контингент інтернатних закладів складали сироти (75,1%) та напівсироти (23,3%), тільки 2,6% становили діти, які мали батьків. У перші роки прийняття «Декларації про соціальне виховання дітей» (1920) наголошувалося на негативному впливові сім'ї у вихованні дітей і

проводилася відповідна робота з метою забрати всіх дітей у дитячі будинки та школи і таким чином захистити їх від «негативного» впливу сім'ї. У цей початковий період роботи з реалізації концепції соціального виховання проблема захисту дитини від сімейного впливу в керівних урядових документах визначалася як один із напрямів охорони дитинства. Але історія засвідчила, що це було не виправдане, нічим не обґрунтоване, окрім як політичною мотивацією явище, коли охорона дитини «полягала» у відриві її від сім'ї. Сімейна педагогіка підтвердила, що тільки в гармонійній, успішній, повноцінній родині виховується особистість, яку не має необхідності охороняти від сім'ї.

Перші роки реалізації системи соціального виховання, а відповідно і вирішення питань охорони дитинства були в основному скеровані на забезпечення безпритульних дітей, сиріт і напівсиріт їжею, одягом, білизною, медичною допомогою. З другої половини 20-х рр. XX ст. більш помітнішими, вагомішими стають організаційно-педагогічні та соціально-педагогічні заходи, що в свою чергу приводить до зміни в 30-х рр. XX ст. курсу на охорону дитинства на засадах ідеологізації та політизації.

На проведення заходів з охорони дитинства виділялися окремі кошти (окремі статті фінансування). Так, наприклад у бюджеті УСРР (15.IV.-26 р.) в галузі соцвиховання зазначено фінансування всіх заходів, зокрема, виокремлено кошти: у справах соціально-правової охорони дитинства; в галузі фізкультури та охорони здоров'я дітей; в галузі боротьби з правопорушенням неповнолітніх; у галузі роботи з дефективним дитинством та інше (Постанова ЦВК і РНК СРСР «В галузі соціального виховання на транспорті», 1926).

У той час постійна увага зверталася на правовий захист соціально незахищених дітей, навіть було введено термін «соціально-правова охорона неповнолітніх», який означав, що охорона неповнолітніх здійснюється в контексті реалізації завдань системи соціального виховання з дотриманням прав дітей (Про роботу соціально-правової охорони неповнолітніх, 1926, с. 14).

Підтвердженням того, що до реалізації були долучені багато Народних Комісаріатів, у тому числі й на транспорті, є постанова «В галузі соціального виховання на транспорті» (листопад 1926 р.) (Постанова ЦВК і РНК СРСР «В галузі соціального виховання на транспорті», 1926).

На ефективний захист дітей, охорону дитинства була спрямована робота Центральної Комісії Допомоги Дітям, за ініціативою якої у липні 1926 р. було засновано спеціальний фонд допомоги з розміщення для навчання в Кустарно-ремісничій і заводській промисловості переростків, що є в дитячих будинках (Про фонд допомоги розміщенню для навчання в кустарно-ремісничій і заводській промисловості, що є в дитячих будинках, 1925).

Робота з безпритульними дітьми розглядалась як позачергове завдання в державному будівництві. За Постановою Центрального Виконавчого Комітету й Ради Народних Комісарів СРСР «Про заходи боротьби з дитячою безпритульністю» було здійснено низку заходів (Постанова ЦВК і РНК СРСР «Про заходи боротьби з дитячою безпритульністю», 1926).

Робота над проблемою дослідження дала можливість дійти висновку, що охорона дитинства посідала центральне місце у системі соціального виховання 20-х – 30-х рр. ХХ ст. в Україні, на реалізацію якого було спрямовано низку нормативно-правової бази прямої дії. Для втілення соціально-педагогічних ідей було створено мережу різноманітних дитячих установ, які мали забезпечити соціальний захист всіх без винятку дітей за самої безпосередньої участі в цьому процесі держави, громадських організацій, населення через залучення громадян до різних форм такої роботи, зокрема, проведення «Тижнів захисту дітей», активної роботи Дитячих Адресових Столів, участі в роботі об'єднань «Друзі дітей», надання закладам соціальної матеріальної допомоги тощо.

Соціальна допомога дітям включала розв'язання широкого спектру проблем, починаючи зі створення кодексу дитячого права і закінчуючи творенням у кожному регіоні, місцевості відповідного соціально-педагогічного середовища за участю органів місцевого самоврядування та державного управління. Найбільше уваги приділялося створенню необхідної мережі дитячих будинків, дитячих містечок, трудових колоній. Першочергова увага приділялася зміцненню матеріально-господарської та виробничої бази, що в свою чергу допомогло вирішити складні проблеми з безпритульними дітьми, які були без одягу, житла, медично занедбані та психологічно пригнічені або, навпаки, агресивно налаштовані. Повсякденні проблеми соціального захисту дітей спрямували роботу органів освіти, громадськості, вчителів та вихователів на підвищення соціально-педагогічної роботи, на підготовку та залучення висококваліфікованих кадрів до цієї роботи і не тільки педагогів а й правників, медичних працівників, організаторів виробничої (трудої) практики. Системна робота з охорони дитинства здійснювалася різними відомствами, установами, а також загальноосвітніми навчальними закладами.

Із посиленням політизації та ідеологізації в 30-х роках ХХ ст. в Україні охорона дитинства, її соціальний захист як загальнопедагогічна проблема втрачає своє значення як в теоретичному так і в практичному контексті. Соціальне виховання, яке було на початку 20-х рр. ХХ ст. в Україні концептуальною основою освітньої політики, стає одним із складових загальної радянської системи виховання і набуває різного змісту на кожному етапі розвитку вітчизняної системи освіти в Україні. Безумовно, теоретичні основи й практичний досвід соціального виховання, її центральної складової – охорони дитинства й соціального

захисту дитини в Україні в 20-ті – 30-ті рр. ХХ ст. можуть бути використані для оптимізації сучасної соціально-педагогічної теорії й практики, сприятимуть вирішенню нагальних проблем сьогодення.

Дослідження не претендує на вичерпне розкриття, зокрема подальшу роботу можна спрямувати на вивчення питань щодо спільних дій з питань охорони дитинства соціальними службами, соціальними установами, загальноосвітніми школами, громадськими організаціями в контексті історичної ретроспективи.

Список використаної літератури

1. Бондар А. Д. Розвиток суспільного виховання в Українській РСР (1917–1967). К.: Вид-во. Київ. ун-ту, 1968. 226 с. **2. Борисов В. Л.** Становлення та розвиток загальноосвітньої школи в Україні 1920 – 1933 рр. дис... канд. іст. наук: 07.00.01. Дніпропетровськ, 2003. 190 с. **3. Декларація** Наркомосвіти УСРР про соціальне виховання дітей (1.07.1920) // *Пролет. освіта* (Вінниця). 1921. № 1. С. 2–4. **4. Журнал** «Друг дітей», рубрика «Допоможіть знайти дітей» (Бюлетень Нарком освіти. 1926. 1–15 листопада (№ 24). С. 14. **5. Закон** України «Про охорону дитинства». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14/ed20150705> **6. Новий** тлумачний словник української мови. Укладачі: В.В. Яременко, О.М. Сліпущко. Київ. Ви-во: «АКОНІТ», 2007. Т.2. 926 с. **7. Постанова** ЦВК і РНК СРСР «Про заходи боротьби з дитячою безпритульністю» // *Бюл. Нарком освіти*. 1926. 1–15 листопада (№ 15). С. 1-4. **8. Постановление** Центрального Совета защиты детей при Совнарком об организации «Недели защиты детей» 5 сентября 1920 г. // Ф. 166, оп. 1, спр. 984 (Постанови, інструкції УР захисту дітей при Раднаркомі УСРР про організацію «Тижня захисту дітей. Листування з ВУ УР Комітетами, відділами Наркомосу УСРР, Наркомпросом, Наркомфіном та ін. установи про проведення «Тжня захисту дітей на Україні» (16 вересня – 1 лютого 1920), арк. 1). **9. Постанова** ЦВК і РНК СРСР «В галузі соціального виховання на транспорті» // *Бюл. Нарком освіти*. 1926. 16-30 листопада (№ 16 (241)). С. 4. **10. Про** установи соціального виховання для дефективних дітей і підлітків 25.09.1929 р. *Бюл. Нарком освіти*. 1929. 1-15 вересня (№ 20). С. 8–12. **11. Про** передачу вихованців дитячих будинків на трудове виховання в трудові рільницькі господарства (Бюлетень травень 15-31, ч. 7(25) С. 21–26. **12. «Про** роботу соціально-правної охорони неповнолітніх (29.10.1926)» // *Бюл. Нарком освіти*. 1926. 1-15 листопада (№ 15). С. 8-11. **13. «Про** зміни до кошторису ОКрІНО витрат на Дитячі Адресові Столи» // *Бюл. Нарком освіти*. 1926. № 10. С. 26. **14. «Про** юридичну допомогу в галузі дитячого права» // *Бюл. Нарком освіти*. 1925. 1–15 серпня (№ 3). С. 3. **15. «Про** фонд допомоги розміщенню для навчання в кустарно-ремісничій і заводській промисловості, що є в дитячих будинках» // *Бюл. Нарком освіти*. 1925. 1–15 серпня (№ 3). С. 3. **16. Сірополко** Степан. Історія освіти в Україні. Київ: Наукова думка, 2001. 912 с.

17. Теплячий Ю. В. Реформа української загальноосвітньої школи в роки національно-демократичної революції (1917–1920): історичний аспект: дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Теплячий Юрій Васильович. Київ, 2000. 209 с. **18. Український педагогічний словник.** Київ: Либідь, 1997. 376 с.

References

1. Bondar, A. D. (1968). Rozvitok suspilnogo vihovannya v Ukrayinskiy RSR (1917–1967) [Development of social education in the Ukrainian SSR (1917-1967)] Kiyv: Vid-vo. Kiyiv. un-tu. [in Ukrainian].

2. Borisov, V. L. (2003). Stanovlennya ta rozvitok zagalnoosvitnoyi shkoli v Ukrayini 1920–1933 rr. [Formation and development of a secondary school in Ukraine from 1920 to 1933] Dis. ... kand. ist. nauk: 07.00.01. Dnipropetrovsk. [in Ukrainian].

3. Deklaratsiya Narkomosviti USRR pro sotsialne vihovannya ditey (1. 07. 1920) [Declaration of the People's Commissariat of Education of the USSR on the social upbringing of children]. *Prolet. osvita* (Vinnitsya). 1921. 1. 2–4. [in Ukrainian].

4. Zhurnal «Drug ditey», rubrika «Dopomozhit znayti ditey» [Magazine «Friend of Children», «Help find children»] (Byuletен Narkom osviti. 1926. 1–15 listopada (24). S. 14. [in Ukrainian].

5. Zakon Ukrayini «Pro ohoronu ditinstva» [The Law of Ukraine «On the Protection of Childhood»] URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14/ed20150705>. [in Ukrainian].

6. Noviy tлумachniy slovnik ukrayinskoyi movi. [New Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language] Ukladachi: V.V. Yaremenko, O.M. Slipushko. Kiyv. Vi-vo.: «AKONIT», 2007. T. 2. 926 s. [in Ukrainian].

7. Postanova TSVK I RNK SRSR «Pro zahodi borotbi z dityachoyu bezpritulnIstyu» [Resolution of the Central Election Commission and the SNK of the USSR «On Measures to Combat Children's Homelessness»]. *Byul. Narkom osviti*. 1926. 1–15 listopada (15). 1–4. [in Ukrainian].

8. Postanovlenie Tsentralnogo Soveta zaschityi detey pri Sovnarkome ob organizatsii «Nedeli zaschityi detey» 5 sentyabrya 1920 g. [Resolution of the Central Council for the Protection of Children at the Council of People's Commissars on the organization of the "Children's Protection Week" on September 5, 1920]. F. 166, op. 1, spr. 984 (Postanovi, Instruksiyi UR zahistu ditey pri Radnarkomi USRR pro organizatsiyu «Tizhnya zahistu ditey. Listuvannya z VU UR Komitetami, vIddilani Narkomосу USRR, Narkomprosom, NarkomfInom ta In. ustanovi pro provedennya «Tizhnya zahistu ditey na Ukrayini» (16 veresnya – 1 lyutogo 1920), ark. 1). [in Russian].

9. Postanova TSVK I RNK SRSR «V galuzi sotsialnogo vihovannya na transporti» [Resolution of the Central Executive Committee and the SNK of the USSR «In the field of social education in transport»]. *Byul. Narkom osviti*. 1926. 16–30 listopada (16 (241). S. 4. [in Ukrainian].

10. Pro ustanovi sotsialnogo vihovannya dlya defektivnih ditey i pidlitkiv 25.09.1929 r. [On institutions of social upbringing for defective children and adolescents 25.09.1929]. *Byul. Narkom osviti*. 1929. 1–15 veresnya (20). S. 8–12. [in Ukrainian].

11. Pro peredachu vihovantsiv

dityachih budinkiv na trudove vihovannya v trudovi rilnitski gospodarstva [About the transfer of pupils of orphanages to labor education in labor farms] (Byuleten traven 15-31, ch. 7 (25). 21-26. [in Ukrainian]. **12.** «Pro robotu sotsialno-pravnoyi ohoroni nepovnolitnih (29.10.1926)» [On the work of social and legal protection of minors (29.10.1926)]. Byul. Narkom osviti. 1926. 1–15 listopada (15). 8–11. [in Ukrainian]. **13.** «Pro zmini do koshtorisu OKRINO vitrat na Dityachi Adresovi Stoli» [About legal aid in the field of children's rights]. Byul. Narkom osviti. 1926. 10. 26. [in Ukrainian]. **14.** «Pro yuridichnu dopomogu v galuzi dityachogo prava». [About legal aid in the field of children's rights] Byul. Narkom osviti. 1925. 1–15 serpnia (3). 3. [in Ukrainian]. **15.** «Pro fond dopomogi rozmischennyu dlya navchannya v kustarno-remisnichiy i zavodskiy promislovosti, scho e v dityachih budinkah» [About the placement fund for training in the artisan-crafts and factory industry, which is in orphanages]. Byul. Narkom osviti. 1925. 1–15 serpnia (3). 3. [in Ukrainian]. **16.** Siropolko Stepan. (2001). Istoriya osviti v Ukrayini. [History of education in Ukraine.]. Kiyiv. Naukova dumka. 912 s. [in Ukrainian]. **17.** Teplyachiy Yu.V. (2000). Reforma ukrayinskoyi zagalnoosvitnoyi shkoli v roki natsionalno-demokratichnoyi revolyutsiyi (1917–1920): Istorichniy aspekt [The reform of the Ukrainian secondary school during the years of the national-democratic revolution (1917–1920): the historical aspect]: dis...kandidata ist. nauk: 07.00.01. Kyiv. [in Ukrainian]. **18.** Ukrayinskiy pedagogichniy slovnik (1997). [Ukrainian Pedagogical Dictionary] / S. Goncharenko. Kiyiv: Libid. [in Ukrainian].

Богомолова М. Ю. Охорона дитинства в системі соціального виховання дітей у 20-30 рр. ХХ ст. в Україні

У статті розкрито роботу органів управління освітою, їхніх дорадчих органів та громадських об'єднань з питань охорони дітей у 20-х – 30-х рр. ХХ ст. в Україні в контексті реалізації концепції соціального виховання.

Дослідження показало, що в цей період соціальне виховання було покладено в основу роботи всіх без винятку дитячих закладів. На його реалізацію спрямовувалися зміст, форми і методи навчання та виховання дітей в країні. Це була чітка система із метою, змістом, завданнями, принципами, кадровим забезпеченням, управлінськими структурами, відповідним нормативно-правовим забезпеченням, яка мала вирішити завдання із самим широким залученням до роботи дитячого руху, забезпечити охорону дитинства, створити і налагодити роботу дитячих установ, як «нормальних дітей» так і «дітей з відхиленнями від норми».

Різноманітність закладів, органів і організацій давали можливість у тогочасних соціально-економічних і політичних умовах забезпечити виконання широкого кола функцій: організаційних, юридичних, медичних, виховних, навчальних, соціального захисту тощо.

Особлива увага надавалася безпритульним дітям через систему інтернатних установ для дітей різного віку відповідно до їхнього фізіологічного та психічного розвитку.

У публікації наголошується на тому, що велика увага приділялася «соціально-правній охороні неповнолітніх», на яку виділялися як фінанси, так і проводилися організаційно-педагогічні заходи.

У цілому, в статті підкреслюється, що охорона дітей в цей період відповідала партійній парадигмі виховання, була повністю ідеологізована, розглядалася як одне з першочергових завдань у державному будівництві.

Ключові слова: соціальне виховання, охорона дитини, охорона дитинства, дитяча установа, нормативно-правове забезпечення, соціально-правова робота.

Богомолова М. Ю. Охрана детства в системе социального воспитания детей в 20-30 гг. XX ст. в Украине

В статье раскрыто работу органов управления образованием, их совещательных органов и общественных объединений по вопросам охраны детей в 20-х - 30-х гг. XX в. в Украине в контексте реализации концепции социального воспитания.

Исследование показало, что в этот период социальное воспитание было положено в основу работы всех без исключения детских учреждений. На его реализацию направлялись содержание, формы и методы обучения и воспитания детей в стране. Это была четкая система с целью, содержанием, задачами, принципами, кадровым обеспечением, управленческими структурами, соответствующим нормативно-правовым обеспечением, которая должна была решить задачи по самому широкому привлечению к работе детского движения, обеспечить охрану детства, создать и наладить работу детских учреждений, как «нормальных детей» так и «детей с отклонениями от нормы».

Разнообразие заведений, органов и организаций давали возможность в тогдашних социально-экономических и политических условиях обеспечить выполнение широкого круга функций: организационных, юридических, медицинских, воспитательных, учебных, социальной защиты и тому подобное.

Особое внимание уделялось беспризорным детям через систему интернатных учреждений для детей разного возраста в соответствии с их физиологическим и психическим развитием.

В публикации отмечается, что большое внимание уделялось «социально-правовой охране несовершеннолетних», на которую выделялись как финансы, так и проводились организационно-педагогические мероприятия.

В целом, в статье подчеркивается, что охрана детей в этот период отвечала партийной парадигме воспитания, была полностью идеологизирована, рассматривалась как одна из первоочередных задач в государственном строительстве.

Ключевые слова: социальное воспитание, охрана ребенка, охрана детства, детское учреждение, нормативно-правовое обеспечение, социально-правовая работа.

Bogomolova M. Protection of Childhood in the System of Children Social Education in the 20-30's of the 20th Century in Ukraine

The article describes the work of the educational authorities, their advisory bodies and public associations on the issues of children's protection in the 20- 30's of the 20th century in Ukraine in the context of the concept of social upbringing implementation.

The research showed that during this period, social education was the basis for the work of all children's institutions without exception, the content, forms and methods of teaching and upbringing of children in the country were directed to its implementation. It was a clear system with the purpose, content, objectives, principles, staffing, management structures, appropriate regulatory framework, which was to solve the problem with the most extensive involvement of the children in the movement; to ensure the protection of childhood; to create and establish work of children's institutions, as "normal" and "defective children".

A variety of institutions, apparatus and organizations at the time have made it possible to ensure socio-economic and political conditions, that they fulfill a wide range of functions: organizational, legal, medical, educational, educational, social protection, etc.

Particular attention was paid to homeless children through the system of residential institutions for children of all ages in accordance with their physiological and mental development.

The publication emphasizes that much attention was paid to "socio-legal protection of minors", which was allocated as finance, and organized organizational and pedagogical activities.

In general, the article emphasizes that the protection of children in this period corresponded to the party paradigm of education, was completely ideologized, was considered as one of the primary tasks in public construction.

Key words: social upbringing, child protection, child protection, children's institution, normative-legal support, social work.

Стаття надійшла до редакції 12.02.2019 р.

Прийнято до друку 29.03.2019 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.